

Šaujamoču pielietošanas tiesības un amatpersonu profesionālā izglītība

Kitija Bite

*Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija
kitija.bite@rsu.lv*

Kopsavilkums

Katrā demokrātiskā sabiedrībā tiek ievērotas cilvēka pamattiesības un brīvības, kuras valsts atzīst par vērtību un aizsargā. Lai vērtības tiktu aizsargātas, valsts ar normatīvajiem aktiem ir paredzējusi tiesības ierobežot cilvēka pamattiesības un brīvības. Viena no pamattiesībām ir cilvēka tiesības uz dzīvību, kuru nav paredzēts ierobežot. No otras puses, valsts speciālajos likumos ir noteikusi tiesības valsts dienestā esošām personām pielietot šaujamieroci tikai likumdevēja uzskaitītajos gadījumos. Šāda situācija ļauj prezumēt secinājumu, ka šaujamoču pielietošanas gadījumā var tikt apdraudētas valsts atzītās cilvēka tiesības uz dzīvību un arī veselību. Lai nodrošinātu šaujamoču pareizu pielietošanu, valstij ir jārada tiesiskais regulējums, kurš nosaka pietiekamu profesionālās izglītības sistēmu, kura ļautu amatpersonai gūt profesionālu kompetenci.

Šajā darbā pētītas trīs iestādes, kuru amatpersonām ir tiesības pielietot šaujamieroci, – Valsts policija, Valsts robežsardze un Ieslodzījuma vietu pārvalde. Tajā dots ieskaits šaujamoču pielietošanas tiesiskajā regulējumā un analizēti tie normatīvie akti, kuri nosaka profesionālo kompetenču veidošanu ar formālo izglītību. Raksta sagatavošanas laikā nebija stājušies spēkā Valsts policijas jaunākā un vecākā virsnieka standarti, rakstā analizēta informācija līdz 2015. gada 1. decembrim.

Atslēgvārdi: cilvēktiesības, galēja nepieciešamība, izglītības programma, profesijas standarts, profesionālā izglītība, studiju kurss, šaujamoču pielietošana.

Darba mērķis – izvērtējot šaujamoču izmantošanas un profesionālās izglītības tiesisko regulējumu, izdalīt problēmas, kas saistītas ar profesionālo kompetenču iegūšanu, un ieteikt to risinājumu.

Materiāls un metodes – normatīvo aktu, tiesu prakses un zinātniskās literatūras analīze un apraksts, indukcijas un dedukcijas, kā arī grafiskā metode. Darbā izmantotas tiesību normu interpretācijas metodes: gramatiskā, sistēmiskā, vēsturiskā un teleoloģiskā metode.

Rezultāti. Valsts konstitūcija aizsargā cilvēka pamattiesības un brīvības, norādot, ka Latvijā tiek atzītas demokrātiskas sabiedrības vērtības – cilvēka dzīvība. Šo vērtību valsts aizsargā tiktāl, ka nepieļauj tās ierobežošanu, tādējādi pasludinot cilvēka dzīvību par absolūtu cilvēktiesību. Tomēr valsts arī paredz – lai aizsargātu sabiedrību un tās vērtības no prettiesiskiem apdraudējumiem, speciālajās tiesību normās ir dota iespēja valsts amatpersonām pielietot šaujāmieroči. Tas rada iespējamību, ka cilvēka dzīvība tomēr nav absolūta cilvēka pamattiesība.

Izpētot triju valsts iestāžu – Valsts policijas, Valsts robežsardzes un Ieslodzījuma vietu pārvaldes – amatpersonu ar likumu noteiktās tiesības pielietot šaujāmieroči, autore secina, ka valsts ir noteikusi gadījumus, kad šaujāmieroči drīkst pielietot. Lai amatpersona varētu adekvāti izmantot likumā noteiktās tiesības, tai ir jābūt profesionāli labi sagatavotai, respektīvi, amatpersonai ir jāpiemīt tām kompetencēm, kas noteiktas profesijas standartā un kuras nepieciešamas dienesta pienākumu izpildei augstā līmenī. Jāsecina, ka Valsts policijas darbiniekiem nav izstrādāts neviens profesijas standarts, tāpēc nav iespējams izveidot profesionālās izglītības programmu, kura ļautu nepieciešamās kompetences iegūt. Valsts robežsardze un Ieslodzījuma vietu pārvalde profesijas standartā ir iekļāvusi zināšanas, prasmes un iemaņas, pēc kuru apgūšanas būtu jāveidojas profesionālai kompetencei – prasmei izmantot šaujāmieročus. Tomēr arī šo izglītības iestāžu programmās vērojamas nianšes, kuras jānovērš, lai amatpersonas iegūtu atbilstošas profesionālās kompetences.

Diskusija

Latvijas sabiedrības politiskie pārstāvji 1918. gada 18. novembrī vienojās, ka turpmāk vēlas dzīvot demokrātiskā tiesiskā valstī [4, 176]. No šīs pamattēzes 1922. gadā tika veidota Latvijas Republikas Satversme [11] un pieņemti turpmākie normatīvie akti, kuri nedrīkst būt pretrunā ne ar pamattēzi, ne Satversmi. Valsts kā visas tautas organizēta kopība un publiskās administrācijas subjekts var īstenot savu varu un funkcijas tikai caur varas nodošanu. Tāpēc valsts daļu savas varas nodod (deleģē) publiski tiesiskām juridiskām personām. Deleģēšana notiek ar likumu palīdzību, balstoties uz stingri noteiktu kompetenci [3, 88].

Jautājumā par šaujāmieroča pielietošanu valsts ar likumu palīdzību ir deleģējusi daļu savas varas, respektīvi, sabiedriskās kārtības un iekšējās drošības funkciju, īstenot dažām iestādēm uz likuma pamata (salīdzinājums 1. tabulā), nosakot šo iestāžu darbības mērķi, no kura izriet funkcijas / uzdevumu deleģējumi. Līdz ar deleģējumu ir noteikta šo iestāžu kompetence – šaujāmieroču pielietošana, lai iestāde varētu sasniegt deleģēto mērķi.

1. tabula. Iestāžu darbības mērķis

Valsts policija [13, 1. pants]	Valsts robežsardze [17, 2. pants]	Ieslodzījuma vietu pārvalde [8, 2. pants]
Apbruņota militarizēta valsts vai pašvaldības institūcija, kuras pienākums ir aizsargāt personu dzīvību, veselību, tiesības un brīvības, īpašumu, sabiedrības un valsts intereses no noziedzīgiem un citiem prettiesiskiem apdraudējumiem.	Iekšlietu ministra pārraudzībā esoša tiesās pārvaldes iestāde. Robežsardze ir bruņota, un tās funkcijas ir valsts robežas neaizskaramības nodrošināšana un nelegālās migrācijas novēršana.	Tieslietu ministrijas padotībā esoša valsts pārvaldes iestāde, kas īsteno valsts politiku apcietinājuma kā drošības līdzekļa un brīvības atņemšanas kā krimināl soda izpildes jomā.

Satversmē kā augstākā ranga juridiskajā dokumentā ir deklarēts – valsts atzīst ikviena tiesības uz dzīvību, ko aizsargā likums [11, 93. pants], un valsts aizsargā cilvēka veselību [11, 111. pants]. No Satversmes 116. panta izriet, ka šīs normas nevar ierobežot ar likuma palīdzību. Kā atzinis E. Levits, šīs Satversmes pants uzskatāms par Satversmes 8. nodaļas viskomplicētāko un arī visvājāko konstrukciju, jo Satversmes tekstā *expressis verbis* formā nav paredzēta iespēja ierobežot vairākas Satversmē noteiktās pamattiesības (piemēram, Satversmes 90., 110.–115. pants) [12, 760, 763]. No tā var secināt, ka cilvēka dzīvība un veselība ir uzskatāma par absolūtu tiesību.

Eiropas cilvēktiesību un pamatvērtību aizsardzības konvencija nosaka, ka dzīvības atņemšana nav uzskatāma par konvencijas pārkāpumu, ja tas notiek spēka pielietošanas rezultātā, nepārsniedzot galējas nepieciešamības robežas. Un konvencijā izdalīti trīs gadījumi, kad galēja nepieciešamība tiks uzskatīta par pārkāpumu: 1) lai aizstāvētu jebkuru personu pret nelikumīgu vardarbību; 2) lai veiktu tiesisku aizturēšanu vai aizkavētu tiesiski aizturētas vai apcietinātas personas izbēgšanu; 3) lai saskaņā ar likumu savaldītu dumpi vai apvērsumu [5, 2. panta otrā daļa].

Redzams, ka konvencijas, kuru vispārīgās vadlīnijas ir uzskaitītas, aptver plašu jautājumu loku, paredzot spēka un arī šaujāmieroča pielietošanu īpašos gadījumos. Mūsdienu krimināltiesību doktrīna ļauj atbalstīt viedokli, ka ikvienai personai, kas apzinās apdraudējuma esamību, ir tiesības aktīvi aizsargāt svarīgu interesi, pat nodarot kaitējumu citām mazāk svarīgām vērtībām [10, 140].

Deklarācija par policiju nosaka, ka, veicot savus pienākumus, policijas ierēdnis pielieto visus iespējamus līdzekļus tāda mērķa sasniegšanai, kas ir tiesiski prasīts vai atļauts, tomēr viņš nedrīkst pielietot vairāk spēka, nekā tas saprātīgi nepieciešams [6, 12. punkts].

Konvencijā un deklarācijā ietverto regulējumu Latvijā likumdevējs ir iestrādājis speciālajās tiesību normās [8, 13, 17], tajās paredzot, ka tiesības uz dzīvību un veselību nav absolūtas. Tas tāpēc, ka pētījumā iekļauto iestāžu kompetencē ir paredzētas tiesības pielietot šaujāmieroči. Tātad valsts prezumē, ka tiesības uz dzīvību un veselību var tikt aizskartas, ja pati persona ir bijusi iniciatore sabiedriskās kārtības un drošības apdraudējumam, respektīvi, ar savu rīcību ir radījusi situāciju, kuras novēršanai ir jāizmanto

likumdevēja atļautā šaujamoča pielietošana. Krimināltiesību teorijā atzīts, ka galējās nepieciešamības pamatā ir vēlme aizsargāt svarīgas intereses. Tās pamatā ir arī interešu kolīzija. Abas intereses – aizsargājamo un to, kurai nodarīts kaitējums, – tiesiski nodrošina likums, bet bezizejas situācijā likums atļauj nodarīt kaitējumu vienai interesei [1, 11.1. apakšpunkts].

Valsts ar likumu ir uzskaitījusi visus gadījumus, kuriem iestājoties šaujamoča pielietošana tiek uzskatīta par attaisnojamo (galēja nepieciešamība un pēkšņs uzbrukums). Pētījuma autore pārskatāmības labad šaujamoča pielietošanas gadījumus apkopojusi 2. tabulā, lai attēlotu katras iestādes šaujamoča pielietošanas kompetenci, kuras apjoms izriet no valsts deleģētās funkcijas.

2. tabula. Tiesības pielietot šaujamočus

Valsts policija [13, 14. pants]	Valsts robezsardze [17, 18. pants]	Ieslodzījuma vietu pārvalde [8, 24. pants]
1	2	3
Tiesības pielietot šaujamočus galējās nepieciešamības gadījumā		
Lai aizsargātu citas personas un sevi no uzbrukuma, kas reāli apdraud dzīvību vai var nodarīt kaitējumu veselībai, novērstu mēģinājumu vardarbīgi iegūt šaujamočus.	Lai aizturētu valsts robežas pārkāpēju, ja nav citas iespējas viņu aizturēt.	Lai novērstu apcietinātā vai notiesātā bēgšanu, aizturētu izbēgušu apcietināto vai notiesāto. Lai pārtrauktu personu nelikumīgu vardarbīgu iekļūšanu ieslodzījuma vietā.
Lai atbrīvotu ķīlniekus.	—	—
Lai atvairītu grupveida vai bruņotu uzbrukumu policijas darbiniekiem vai citām personām, kuras pilda dienesta pienākumus sabiedrības drošības garantēšanā un cīņā pret noziedzību.	Lai atvairītu bruņotu iebrukumu Latvijas teritorijā vai izbeigtu uzbrucēju bruņotu pretošanos.	Lai aizstāvētos pret personām, kuras reāli apdraud viņa vai citu personu dzīvību vai veselību.
Lai atvairītu grupveida vai bruņotu uzbrukumu apsargājamiem objektiem, telpām, ceļņiem, iestādēm, privāto tiesību juridiskajām personām un personu apvienībām.	Lai atvairītu uzbrukumu un izbeigtu pretošanos, arī neapbruņotu personu uzbrukumu un pretošanos, ja tiek radīti reāli draudi robezsarga vai citu personu dzīvībai un citādā veidā tos nav iespējams novērst vai ja ir nepieciešams novērst mēģinājumu vardarbīgi iegūt šaujamočus.	Ja ieslodzījuma vietā notiek ar grautiņiem, dedzināšanu vai ķīlnieku sagrābšanu saistītas masu nekārtības, masveida pretošanās amatpersonām un ja ar citiem līdzekļiem pārtraukt šīs darbības nav iespējams, šaujamočus drīkst pielietot pēc tieslietu ministra, Tieslietu ministrijas valsts sekretāra, pārvaldes priekšnieka vai viņa vietnieka mutvārdu rīkojuma.

(tabulas turpinājumu sk. nākamajā lappusē)

2. tabulas turpinājums

1	2	3
Lai aizturētu personu, kura izrāda bruņotu pretošanos vai kura pārsteigta smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanas brīdī, vai izbēgusi no apcietinājuma, kā arī lai aizturētu apbruņotu personu, kura atsakās izpildīt likumīgu prasību nodot ieroci vai sprāgstvielas.	—	Lai aizturētu personu smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanas brīdī vai tūlīt pēc tā izdarīšanas. Lai aizturētu personu, kura izrāda bruņotu pretošanos vai atsakās izpildīt amatpersonas likumīgo prasību nodot ieroci vai sprāgstvielas.
Lai apturētu transportlīdzekli, nodarot tam bojājumus, ja tā vadītājs ar savu rīcību rada reālus draudus personu dzīvībai un veselībai un nepakļaujas policijas darbinieka prasībai apstādināt transportlīdzekli un ja nav citas iespējas viņu aizturēt.	Lai apturētu transportlīdzekli, nodarot tam bojājumus, ja tā vadītājs ar savu rīcību rada reālus draudus robežsarga vai citu personu dzīvībai un veselībai un nepakļaujas robežsarga prasībai apstādināt transportlīdzekli, un nav citas iespējas viņu aizturēt.	—
Lai padarītu nekaitīgu dzīvnieku, kurš apdraud cilvēka dzīvību vai veselību.	—	—
Lai dotu trauksmes signālu vai izsauktu palīdzību.	Lai dotu trauksmes signālu vai izsauktu palīdzību.	—
—	—	Lai novērstu mēģinājumu vardarbīgi iegūt šaujāmieroči.
Tiesības pielietot šaujāmieroči bez brīdinājuma		
Ja uzbrukums ir pēkšņs vai uzbrukumā tiek izmantoti ieroci, kaujas tehnika, jebkura veida mehāniskie transportlīdzekļi.	Ja uzbrukums ir pēkšņs vai uzbrukumā tiek izmantoti ieroci vai jebkura veida mehāniskie transportlīdzekļi.	Ja notiek pēkšņs bruņots uzbrukums ieslodzījuma vietai. Ja notiek pēkšņs bruņots uzbrukums amatpersonai vai citai personai, kā arī tad, ja uzbrukumā tiek izmantots transportlīdzeklis.
Ja tas nepieciešams ķīlnieku atbrīvošanai.	—	Ja tas nepieciešams ķīlnieka atbrīvošanai.
Ja notiek bēgšana no apcietinājuma, pielietojot ieroci vai izmantojot transportlīdzekli, vai notiek apcietināto bēgšana no transportlīdzekļa tā braukšanas laikā.	—	Ja notiek bēgšana no ieslodzījuma vietas, pielietojot ieroci vai izmantojot transportlīdzekli, kā arī tad, ja bēgšana notiek naktī vai sliktas redzamības apstākļos, vai no transportlīdzekļa tā braukšanas laikā, vai bēgšana notiek grupā.
—	—	Ja tiek aizturēts apcietinātais vai notiesātais, kurš izrāda bruņotu pretošanos.

No likuma regulējuma redzams, ka uzskaitījums ir stingri noteikts un ne iestāde, ne amatpersona to nevar paplašināt. Tāpēc normas piemērotājam šis uzskaitījums uzliek pienākumu interpretēt un piemērot tiesību normas – piepildīt ar saturu likumā ietvertos jēdzienus. Tādējādi būtisks kļūst jautājums par personu, kuras pielieto šaujāmieroči, profesionālo sagatavotību un zināšanu un praktisko iemaņu pastāvīgu papildināšanu. Tāpēc raksta turpmākajā daļā autore analizēs katras iestādes izveidoto izglītības sistēmu un rīcību, profesionāli sagatavojot amatpersonas rīcībai ar šaujāmieroči.

Konkretizējot tiesību normās šaujāmieroča pielietošanu, likumdevējs ir radījis pozitīvās tiesības, kuras sniedz objektīvas tiesības pielietot šaujāmieroči (bet ir iespējams, ka amatpersonai šīs objektīvās tiesības nekad nevajadzēs īstenot) un uzliek subjektīvos pienākumus, kad šaujāmieroči pielietot (atļaut pielietot un noteikt, kad pielietot). Tādējādi subjektīvais pienākums piekrīt arī valstij – ievērot tās objektīvās tiesības, kuras pati valsts – likumdevējs – ir ietvēris pozitīvās likuma normās. Viens no valsts pienākumiem ir nodrošināt izglītības sistēmu, kuras rezultātā topošais profesionālis iegūst attiecīgas kompetences (zināšanas, prasmes, iemaņas un attieksmi), lai varētu īstenot valsts noteikto iestādes mērķi, tostarp pielietot šaujāmieroči.

Valsts ir noteikusi tās profesijas, kuras Latvijā atzītas par legītimām. Uzskaitījums ir dots Profesiju klasifikatorā [14]. Autore pētīja tikai 2.–4. profesionālās kvalifikācijas līmeni (turpmāk – PKL), jo izglītības iestādes realizē šīs programmas. Profesiju klasifikatorā mazās grupas “335 Valsts varas īstenošanas speciālisti” (policijas darbinieks, robežsargs) kompetences noteiktas šādi: **zina** (šeit un turpmāk tekstā autore teksta izcēlumī): uzdotā darba izpildes teorētiskos un praktiskos pamatus; **prot**: lietot praksē teorētiskās zināšanas, tās pastāvīgi papildināt; pašizglītoties; lietot ieroci un aizsargāt sevi un citus no iespējamiem uzbrukumiem; **atbild**: par savas profesionālās darbības rezultātiem; par uzdotā darba norisi un rezultātiem; par paša pieņemtajiem lēmumiem; par uzticētajiem darba līdzekļiem un priekšmetiem; par citu savā darbībā skarto personu drošību; **izglītība**: augstākā izglītība, dažos gadījumos – vidējā profesionālā izglītība [14, 335 *mazā grupa*].

“3355 Iekšlietu inspektori un izmeklētāji” (netika iekļauti inspektori nodokļu jomā un pašvaldības policijas darbinieki):

708.1. Policijas INSPEKTORS – profesijas kods “3355 01”;

708.5. Vecākais INSPEKTORS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 05”;

708.6. Vecākais INSPEKTORS – posteņa KOMANDIERIS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 06”;

708.7. Valsts robežsardzes INSPEKTORS – profesijas kods “3355 07”;

708.9. Valsts robežsardzes vecākais VIRSNIEKS – profesijas kods “3355 09”;

708.10. Sevišķi svarīgu lietu INSPEKTORS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 10”;

708.11. Vecākais iecirkņa INSPEKTORS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 11”;

708.12. Sevišķi svarīgu uzdevumu INSPEKTORS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 12”;

708.13. INSPEKTORS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 13”;

708.15. INSPEKTORS – KRIMINĀLISTS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 15”;

Kitija Bite. Šaujāmieroču pielietošanas tiesības un amatpersonu profesionālā izglītība

- 708.16. INSPEKTORS – SAPIERIS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 16”;
708.17. INSPEKTORS – SNAIPERIS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 17”;
708.18. INSPEKTORS – KINOLOGS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 18”;
708.19. DežūrINSPEKTORS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 19”;
708.20. DežūrINSPEKTORS – vada KOMANDIERIS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 20”;
708.21. Iecirkņa INSPEKTORS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 21”;
708.22. Ceļu policijas INSPEKTORS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 22”;
708.23. Administratīvās prakses INSPEKTORS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 23”;
708.24. INSPEKTORS – DEŽURANTS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 24”;
708.25. INSPEKTORS(KINOLOGS–SAPIERIS)(iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 25”;
708.28. *Valsts robežsardzes jaunākais VIRSNIEKS(iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 28”*;
708.29. Jaunākais INSPEKTORS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 29”;
708.30. Jaunākais INSPEKTORS – SAPIERIS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 30”;
708.31. Jaunākais INSPEKTORS – KINOLOGS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 31”;
708.35. KĀRTĪBNIEKS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 35”;
708.36. Jaunākais KĀRTĪBNIEKS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 36”;
708.38. Koledžas KADETS (iekšlietu jomā) – profesijas kods “3355 38”.

Profesiju klasifikatorā tiek izdalītas trīs dažādu veidu profesijas: policijas inspektors – viena profesija; 23 profesijas, kurām tiek norādīta darbība iekšlietu jomā, un trīs profesijas robežsardzes jomā. Vēl Profesiju klasifikatorā ir ietverta profesija atsevišķā grupā “5412” – policisti, kuri sargā sabiedrisko kārtību, nodrošina likumu un instrukciju izpildi. Tomēr šī profesija ir jānodala no atsevišķās grupas “335”, jo tā neīsteno valsts varu. Tātad var pieņemt, ka Valsts policijas profesijas var tikt īstenotas arī iekšlietu jomā, tādējādi ir 24 profesijas policijas darbiniekiem un trīs robežsargiem.

Šis uzskaitītās profesijas ir signāls augstākās izglītības iestādēm, ka valsts atzīst šādu profesiju pārstāvju darbību Latvijas teritorijā un ir nepieciešamas izglītības programmas, kuras sagatavo topošos profesionāļus. Lai to varētu īstenot, Profesiju klasifikatorā ir ietvertas jau tekstā iepriekš norādītās kompetences. Šo kompetenču apgūšanai / iegūšanai ir jāizstrādā profesijas standarts, kas ir Profesiju klasifikatora daļa un nosaka profesijai atbilstošos profesionālās darbības pamatuzdevumus un pienākumus, profesionālās kvalifikācijas pamatprasības, to izpildei nepieciešamās vispārējās un profesionālās zināšanas, prasmes, attieksmes un kompetences. Citiem vārdiem sakot, tie ir vienoti kritēriji, kuri jāizpilda, lai persona varētu tikt uzskatīta par profesijai atbilstīgu. Profesijas standartu veido saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem [16] trīspusējā procesā – izglītības iestādes, nozares pārstāvji un darba devēji. Tikai pēc profesijas standarta izstrādes izglītības iestādei ir tiesības izstrādāt programmu, lai sagatavotu jauno speciālistu atbilstīgu kompetenču iegūšanai.

Atgriežoties pie mazās grupas “335”, jāsecina, ka Valsts robežsardzē ir izstrādāti profesijas standarti visām trijām profesijām. Bet nevienai policijas profesijai (tostarp iekšlietu jomā) nav izstrādāts profesijas standarts. Izglītības un zinātnes ministrija ir

nozīmējusi ekspertus Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomei divu standartu izstrādei – Valsts policijas vecākais virsnieks un Valsts policijas jaunākais virsnieks [9]. Tajā pašā laikā Nacionālajā izglītības iespēju datubāzē parādās spēkā neesoši policijas profesijas standarti sadaļā pie aktuālajiem uzņemšanas noteikumiem Valsts policijas izglītības iestādēs gan 2. PKL [7], gan 4. PKL [18]. Vai to var uzskatīt par apzinātu reflektantu maldināšanu, ka izglītības iestādes īsteno programmas, kas nav izstrādātas atbilstīgi noteiktai kārtībai? Par to lai atbild atbildīgās amatpersonas, bet šajā pētījumā autore izmantoja minētos spēkā neesošos profesiju standartus, lai būtu iespējams izpētīt attiecīgajās izglītības programmās ietvertās kompetences.

Valsts policijas spēkā neesošajos profesijas standartos bija noteiktas šādas prasības: 2. PKL – ierindas sastāva policists. Ne pie pienākumiem, ne uzdevumiem nav noteiktas specifiskas darbības ar šaujamočiem, tas ir jāatvasina no pienākumiem, piemēram, apturēt transportlīdzekli, nodrošināt sabiedrisko kārtību. Tomēr kā riska faktors darbā ir noteikts: paaugstinātas bīstamības risks – darbs ar ieročiem un speciāliem līdzekļiem. Kopīgās prasmes profesijai – pielietot speciālos līdzekļus un šaujamočus. Pie zināšanām norādīts: šaujamoču un speciālo līdzekļu pielietošana, uzbūve un darbības principi – lietošanas līmenī.

Vidējā komandējošā (jaunākais virsnieks) sastāva policistam (4. PKL) – tieši tas pats. Kopīgās prasmes – pielietot speciālos līdzekļus un šaujamočus. Zināšanas lietošanas līmenī – šaujamoču un speciālo līdzekļu pielietošana, uzbūve un darbības principi. Jāsecina, ka šajos profesijas standartos neparādās atšķirības starp 2. PKL un 4. PKL, kas nav pieļaujams, jo pēc būtības prasībām ir jāatšķiras katrā profesionālās kvalifikācijas līmenī. To paredz Profesionālās izglītības likums [15], nosakot, ka profesionālā kvalifikācija ir teorētiskā un praktiskā sagatavotība, kas dod iespēju veikt noteiktai sarežģītības un atbildības pakāpei atbilstošu darbu [15, 1. pants, otrā daļa, 9. punkts]. Tieši tāpēc profesionālā kvalifikācija ir iedalīta piecos līmeņos, kuros atšķiras prasības konkrētas profesijas kvalifikācijas pakāpei [15, 5. pants]. Autore izsaka cerību, ka jaunajos profesijas standartos šāda rupja nepilnība netiks pieļauta.

Valsts robezsardzes profesijas standarti diferencē izglītības / profesijas līmeņus, bet ir vērojamas arī nepilnības. Pārskatāmības labad autore informāciju izkārtējusi 3. tabulā.

Pašreizējie profesijas standarti paredz, ka kompetencēm jāpiemīt tikai inspektoram; tādējādi izslēdzot, ka šīs kompetences būs nepieciešamas turpmāk karjeras laikā, respektīvi, ka ne jaunākajam, ne vecākajam virsniekam nebūs nepieciešamība izmantot subjektīvo pienākumu pozitīvo tiesību ietvaros. Prasmēm jābūt inspektoram un vecākajam virsniekam, pēc būtības diferencējot, ka inspektors pielieto vairākus šaujamočus, bet vecākais virsnieks tikai dienesta šaujamočiem. Šāds formulējums paredz, ka jaunākajam virsniekam nebūs nepieciešamas konkrētās prasmes. Vēl lielākas neprecizitātes vērojamas zināšanu apgūvē: *inspektors* iegūst zināšanas priekšstata un

lietošanas līmenī; prasmes pielietot šaujamočus un kompetenci nepieciešamības gadījumā lietot šaujamočus. *Jaunākajam virsniekam* priekšstata līmenī ir zināšanas par šaujamoču uzbūvi un darbības principiem un bruņojuma apriti Valsts robežsardzē, bet lietošanas līmenī – šaujamoču lietošana. *Vecākajam virsniekam* zināšanas noteiktas lietošanas līmenī par šaujamoču uzbūvi un darbības principiem. Jāsecina, ka nav ievērota kompetenču un zināšanu pēctecība.

3. *tabula*. Profesionālās darbības pamatuzdevumu veikšanai nepieciešamās kompetences, prasmes un zināšanas saistībā ar šaujamočiem

	Kompetences	Prasmes	Zināšanas		
			Priekšstats	Izpratne	Lietošana
Inspektors	Spēja pamatotas nepieciešamības gadījumā lietot šaujamočus.	Pielietot šaujamočus.	Šaujamoču uzbūve un darbības principi.	Nav noteikts.	Šaujamoču lietošana.
Jaunākais virsnieks	Nav noteikts.	Nav noteikts.	Šaujamoču uzbūve un darbības principi; bruņojuma aprites kārtība Valsts robežsardzē.	Nav noteikts.	Šaujamoču lietošana un šaujamoču nodarbību organizēšana.
Vecākais virsnieks	Nav noteikts.	Lietot dienesta šaujamočus.	Nav noteikts.	Nav noteikts.	Šaujamoču uzbūve, darbības principi.

Vēl viena profesija, kurai noteikta šaujamoču izmantošana, ir Ieslodzījuma vietu pārvalde. Profesiju klasifikatorā šīs profesijas noteiktas atsevišķā grupā **5413 “ieslodzījuma vietu apsardzes un uzraudzības darbinieki”** [14, *5413 atsevišķā grupa*]:

1045.1. Vecākais INSPEKTORS (apcietinājuma un brīvības atņemšanas jomā) – profesijas kods “5413 01”;

1045.2. Ieslodzījuma vietas vecākais INSPEKTORS – profesijas kods “5413 02”;

1045.3. INSPEKTORS (apcietinājuma un brīvības atņemšanas jomā) – profesijas kods “5413 03”;

1045.4. Ieslodzījuma vietas INSPEKTORS – profesijas kods “5413 04”;

1045.5. Mācību centra INSPEKTORS (apcietinājuma un brīvības atņemšanas jomā) – profesijas kods “5413 05”;

1045.6. Ieslodzījuma vietu pārvaldes centrālā aparāta jaunākais INSPEKTORS – profesijas kods “5413 06”;

1045.7. Ieslodzījuma vietas vecākais UZRAUGS – profesijas kods “5413 07”;

1045.8. Ieslodzījuma vietas UZRAUGS – profesijas kods “5413 08”;

1045.9. Ieslodzījuma vietas vecākais APSARGS – profesijas kods “5413 09”;

1045.10. Ieslodzījuma vietas APSARGS – profesijas kods “5413 10”;

1045.11. Ieslodzījuma vietas jaunākais INSPEKTORS – profesijas kods “5413 11”.

Tātad kopā 11 profesijas, no kurām tikai vienai izstrādāts profesijas standarts. Acīmredzot iestāde izlēmusi, kurš profesijas standarts tai ir visnozīmīgākais, un izstrādājusi to, lai varētu īstenot izglītības programmu.

Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām kā profesionālā kompetence noteikta spēja atbilstīgi situācijai izvēlēties un profesionāli lietot šaujamočus; kā prasme noteikts normatīvajos aktos paredzētajos gadījumos pielietot šaujamočus. Savukārt nepieciešamās zināšanas noteiktas priekšstata līmenī – šaujamoču uzbūve un darbības principi, bet lietošanas līmenī – šaujamoču pielietošana. Vērojama pēctecība zināšanu jomā, kā arī noteiktas visas profesijas standartā iekļautās jomas – kompetence, prasmes un zināšanas.

Apkopojot analizēto informāciju par profesijas standartiem, autore secina, ka Valsts policijai nav spēkā esošu profesijas standartu, tāpēc izglītības iestādēm nav dots leģitīms uzdevums – izstrādāt profesijas standartam atbilstīgas izglītības programmas un sagatavot attiecīgus profesionāļus, kā arī izsniegt diplomu par profesionālo kvalifikāciju. Valsts robežsardzei un Ieslodzījuma vietu pārvaldei profesijas standarti profesijas pamatuzdevumu veikšanai paredz profesionālās kompetences, prasmes un zināšanas. Tomēr vērojamas dažas neprecizitātes Valsts robežsardzes profesijas standartos.

Profesijas standartos iekļautajām zināšanām par šaujamoču izmantošanu ir noteiktas zināšanas gan priekšstata, gan lietošanas līmenī. Tātad šai pozīcijai obligāti jāatspoguļojas izglītības programmā. Autore pētīja arī vienu arodizglītības programmu 2. PKL (policijas darbs), divas programmas 3. PKL (Valsts robežsardzes inspektors un Ieslodzījuma vietas pārvaldes jaunākais inspektors) un divas programmas 4. PKL (VRS jaunākais virsnieks un policijas darbs).

Izglītības programmas kritēriji apkopoti 4. tabulā (pielikumā).

Tajā redzams, ka **Valsts policijas** izglītības programmu mērķis 2. PKL no 4. PKL vispār neatšķiras, kaut gan Profesionālās izglītības likums izdala piecus profesionālās kvalifikācijas līmeņus [15, 5. pants], lai diferencētu profesionalitātes pakāpes un tādējādi arī izglītības programmu saturu. Turklāt šo mērķi paredzēts sasniegt ar krasi atšķirīgu programmas apjomu – 39 KP un 112 KP. Tajā pašā laikā atzinīgi vērtējams koledžas studiju kursa nosaukums “*Šaušanas nepieciešamības izvērtēšanas stratēģija*”, kas paredz amatpersonas prasmi pieņemt lēmumu, izmantot šaujamočus vai pielietot citus līdzekļus iestādes mērķa sasniegšanai. Kurša apjoms ir 3 KP jeb 2,7% no kopējās programmas. Piecas stundas par šaujamočiem paredzētas Dienesta organizācijas un Policijas tiesību studijuursos.

Valsts Policijas koledžas (turpmāk – VPK) Policijas skolas programmā šaušanas mācība paredzēta 2,5 KP apjomā jeb 6,4% no kopējās programmas.

Studiju kursa mērķis VPK Policijas skolas programmai paredz iepazīstināt ar šaujamoču pamatuzbūvi un tehniskajiem šaušanas paņēmieniem, kā arī šaujamoču teorētisko un praktisko pielietošanu, ko jārealizē 96 stundās. VPK programma nosaka iegūtās iemaņas un prasmes pielietot likumā noteiktajā kārtībā dažādās situācijās. Šis mērķa formulējums liek domāt, ka moduļu veidā vai situatīvās spēlēs / poligona

treniņos tiks trenētas iemaņas un prasmes situācijās, kuras noteiktas likumā “Par policiju” kā gadījumi, kad var pielietot šaujāmieroči. Tomēr, izvērtējot studiju kursa programmu, jāsecina, ka no 78 kursa stundām 28 kontaktstundas un 10 pastāvīgā darba stundas atvēlētas tēmai “Šaušanas taktika dažādās situācijās”. Tas ir lielākais stundu skaits no studiju kursā ietvertajām tēmām, tomēr vai pietiekami, lai sasniegtu kursa mērķi? Tāpat jāšaubās, kā studenti patstāvīgā darbā apgūs šaušanas taktiku dažādās situācijās.

VPK studiju programmas kompetences, prasmes un zināšanas ir atbilstīgas studiju kursa mērķim, diemžēl to nevar novērtēt saskaņā ar profesijas standartu, jo tāds nav izstrādāts. VPK programmā nav norādītas kompetences un kā prasmes un zināšanas noteiktas policijas izmantojamo speciālo līdzekļu, šaujāmieroču, sakaru un tehnisko līdzekļu pielietošana.

Izanalizējot Valsts policijas koledžas īstenotās izglītības programmas, jāsecina – nav iespējams izvērtēt programmu atbilstību Profesiju klasifikatoram. Tāpat jāšaubās, vai, apguvuši VPK Policijas skolas programmā iekļautās studiju kursa tēmas, policijas darbinieki būs spējīgi īstenot likumā noteikto iestādes mērķi – aizsargāt personu dzīvību, veselību, tiesības un brīvības, īpašumu, sabiedrības un valsts intereses no noziedzīgiem un prettiesiskiem apdraudējumiem un pielietot šaujāmieroči galējas nepieciešamības gadījumā. Vai ar šo programmu tiek mācīts, kā, piemēram, pielietot šaujāmieroči ķīlnieku atbrīvošanas gadījumos vai atvairītu grupveida vai bruņotu uzbrukumu? Ņemot vērā, ka šīs programmas absolventi ir skaitliski lielākā daļa policijas darbinieku, rodas pamatots jautājums, vai 2. PKL atbilst nepieciešamajām zināšanām, prasmēm un iemaņām? Var jau kā argumentu minēt, ka Valsts policijā ir speciālas vienības, kuru uzdevums ir īstenot speciālas operācijas un uzdevumus, tomēr likums ir noteicis visu policijas darbinieku tiesības un pienākumus izmantot šaujāmieročus, neizdalot īpašas prasmes vai zināšanas kādai policijas darbinieku kategorijai. Arī Profesiju klasifikators neparedz policijas profesiju speciālo uzdevumu vienībā.

Valsts robežsardze īsteno trīs profesionālās izglītības programmas, bet autore analizēja tikai divas no tām, lai būtu iespēja vienlīdzīgi salīdzināt visu pētāmo iestāžu izglītības programmu saturu.

Tātad Valsts Robežsardzes koledžas (turpmāk – VRK) Robežsargu skola īsteno 3. PKL programmu 29 KP apmērā un VRK jaunāko virsnieku programmu 80 KP apjomā. Atšķirībā no VPK tās izglītības programmas mērķi ir atšķirīgi un atbilst profesijas standartos noteiktajām atšķirībām inspektora un jaunākā virsnieka profesijai.

Studiju kurss abās programmās ir nodēvēts identiski – “*Ieroču un šaušanas mācība*”; 1,5 KP Robežsargu skolā un 3 KP Valsts Robežsardzes koledžā. Salīdzinot ar Valsts policijas koledžas realizētajām izglītības programmām, redzams, ka Valsts Policijas koledžas izglītības programmu apjoms ir lielāks, kas būtu saistīts ar iestādes mērķi. Valsts policijai tas ir plašāks un attiecas uz valsts funkciju visas sabiedrības veselības, dzīvības un mantas aizsardzību, savukārt Valsts robežsardze īsteno valsts funkciju – nodrošināt robežas neaizskaramību un novērst nelegālo imigrāciju. Ja ievēro šo likuma redukciju arī attiecībā uz galējas nepieciešamības gadījumā pielietot šaujāmieroči,

tad redzams, ka robežsargu tiesības pielietot šaujamieroci ir noteiktas mazākā apjomā nekā policijas darbiniekiem; un tas atbilst valsts funkciju īstenošanai. Tādējādi arī izglītības kursu programmai iestādē būtu jābūt pēc apjoma atšķirīgai. Redzams, ka VRK Robežsargu skolā ieroču un šaušanas mācībai atvēlēts 1,5 KP no kopējā 29 KP apjoma, kas veido 5% izglītības programmas, bet VPK Policijas skolas programmas apjoms ir 6,4% programmas. Tātad loģiskā proporcionalitāte tiek saglabāta.

VRK programmā ieroču un šaušanas mācībai atvēlēti 3,75% no 80 KP, kas ir par 1,05% vairāk nekā VPK, tāpēc var secināt, ka jaunāko virsnieku izglītības programmā nav ievērota likumā noteiktā diference attiecībā uz šaujamoču izmantošanas kompetences apjomu. Tomēr praktiski šis fakts nerada problēmu, jo iestāde saskaņā ar tai deleģēto kompetenci var noteikt izglītības programmas saturu, ievērojot normatīvo aktu prasības.

Studiju kursa mērķis VRK Robežsargu skolas programmā ir noteikts – iepazīstināt izglītojamos ar šaujamoču uzbūvi, darbības principiem un pielietošanas paņēmieniem, kas, salīdzinot ar VRK programmas studiju kursa mērķi – sniegt studējošajiem zināšanas ieroču šaušanas mācībā, pilnveidot iemaņas dienesta šaujamoču, munīcijas un speclīdzekļu glabāšanā, apkopē un pielietošanā, lai to pielietotu padotā personāla apmācībā –, paredz, ka saskaņā ar profesijas standartos noteikto jaunāka virsnieka programma atšķiras.

Tomēr, vērtējot VRK Robežsargu skolas studiju programmā noteiktās kompetences, prasmes un iemaņas, vērojamas zināmas atkāpes no profesijas standarta: abos dokumentos kompetences saskan, bet prasmes un zināšanas ir noteiktas tikai profesijas standartā, taču nav izdalītas studiju kursa programmā. VRK studiju kursa programmā un profesijas standartā nav noteiktas kompetences, bet atšķirībā no profesijas standarta, kurš neparedz nekādas prasmes jaunākajiem virsniekiem, studiju programma nosaka šaušanas vingrinājuma izpildes prasmi, kā arī prasmi plānot, organizēt un vadīt šaušanas nodarbības padotajam personālam (saskaņā ar studiju kursa mērķi noteikto). Konkrētu studiju kursa tēmu analīze norāda, ka šaušanas nodarbību plānošanas, organizēšanas un vadīšanas prasmes apmācībai ir veltīta viena tēma 12 stundu apjomā, kas ir otrs lielākais apjoms aiz praktiskās šaušanas apmācības nodarbībām. Tātad profesijas standartā iekļautās zināšanas atspoguļojas studiju kursa programmā.

Kopumā jāsecina, ka Valsts robežsardze ievēro profesijas standartā noteiktās prasības un ir tās iekļāvusi izglītības programmās, izņemot dažas nianšes, kas ir vienkārši novēršamas, veicot grozījumus izglītības programmās.

Ieslodzījuma vietu pārvalde (turpmāk – IeVP) Mācību centrā īsteno 3. PKL jaunāka inspektora programmu. Ieslodzījuma vietu pārvaldei deleģētā valsts funkcija ir saturiski visāurākā, kas attiecināma tikai uz kriminālsodu izpildes jomu noteiktās valsts vietās (cietumos), un arī šaujamoču izmantošanas tiesiskais regulējums ir noteikts šaurāks pielietošanas kompetences apjoma ziņā, bet vienlaikus paplašināts atsevišķu gadījumu uzskaites ziņā (kazuistisks regulējums). Tāpēc arī izglītības programma apjoma ziņā ir visīsākā; tā noteikta 24 KP apjomā, no kuriem tikai 1 KP noteikts

studiju kursa “Ieroči un šaušana” apgūšanai. Tas ir 4,2% no kopējās izglītības programmas apjoma. Tādējādi procentuāli šaujāmieroču apmācība IeVP ierindo starp VRS abām izglītības programmām. VPK noteiktais KP skaits ir lielāks nekā IeVP saskaņā ar normatīvo regulējumu. VPK programmā KP ir lielāks, jo lielāka ir VP kompetence šaujāmieroču pielietošanā.

Studiju kursa mērķis – sagatavot profesijas standartam atbilstīgus speciālistus un palīdzēt izglītojamiem gūt priekšstatu par ieroču uzskaites un glabāšanas organizāciju, apgūt ieroču un munīcijas uzbūvi, drošības tehnikas noteikumiem un prasmi rīkoties ar ieročiem, precīzi šaut – precīzi atspoguļots studiju programmā ietvertajās kompetencēs, prasmēs un zināšanās. Turklāt kompetences, prasmes un zināšanas pilnībā saskan ar profesijas standarta prasībām.

Kopumā jāsecina, ka IeVP Mācību centrā īstenotā izglītības programma vispilnīgāk saskaņota ar profesijas standartu.

Lai varētu secināt, kā praksē tiek īstenota amatpersonu kompetence šaujāmieroču pielietošanā, būtu jāpēta tiesu prakse. Diemžēl publiski nav pieejami spriedumi par amatpersonu šaujāmieroču izmantošanas gadījumiem, tāpēc nevar izteikt vispārinātus secinājumus par amatpersonu adekvātu darbību atbilstīgi noteiktajai kompetencei. Autorei izdevās atrast tikai vienu tiesu spriedumu [1], kur tiesa vērtēja šaujāmieroča pielietošanu galējas nepieciešamības gadījumā, proti, ka ierocis tika izmantots, lai novērstu tā nokļūšanu citas personas rokās, kura konkrētajā situācijā bija stiprā psihiskā uzbudinājumā. Tiesa norādīja, ka šaujāmieroča nelikumīga pielietošana ir smags pārkāpums, kas vērsts uz citu sabiedrības locekļu tiesību nopietnu apdraudējumu [1, 14. punkts]. Tomēr tā secināja, ka likumā “Par policiju” noteiktajos gadījumos policijas darbiniekam ir tiesības izvilkt šaujāmieroči un sagatavot to šaušanai, ja viņš uzskata, ka konkrētajā situācijā nav izslēgta tā pielietošana vai izmantošana [1, 11.2. punkts], bet tiesas ieskatā pieteicēja aprakstītā situācija neietver reālas briesmas, kas varētu radīt galējās nepieciešamības stāvokli, kā arī minētā situācija neatbilst likuma “Par policiju” norādītajam, kad pieļaujama šaujāmieroča izmantošana [1, 11.3. punkts]. Tādējādi šaujāmieroča pielietošana tika atzīta par nelikumīgu un tika noraidīts pieteicēja apgalvojums, ka viņš rīkojies galējas nepieciešamības gadījumā.

Secinājumi

1. Valsts ir deleģējusi savas funkcijas dažām iestādēm, tādējādi deleģējot arī tiesības izmantot šaujāmieroči.
2. Cik lielā apjomā var tikt izmantotas tiesības uz šaujāmieroča lietošanu, paredz likums, nosakot katras iestādes deleģējuma apjomu un tiesības izmantot šaujāmieroči šī deleģējuma ietvaros, lai sasniegtu deleģējumā noteiktās funkcijas īstenošanu.
3. Tādējādi Valsts policijai deleģējums un tiesības izmantot šaujāmieroči ir visplašākais – visa valsts teritorija, lai aizsargātu personu dzīvību, veselību, tiesības, brīvības, īpašumu un intereses. Valsts robežsardzei deleģējums ir šaurāks un

- šaurākas ir arī tiesības izmantot šaujāmieroči, kas izriet no iestādei deleģētās funkcijas – valsts robežas neaizskaramības nodrošināšana un nelegālās imigrācijas novēršana. Kaut gan teritoriāli šo funkciju ir jāīsteno visas valsts teritorijā, pieļaujamie gadījumi, kad var pielietot šaujāmieroči, ir apjoma ziņā šaurāki. Ieslodzījuma vietu pārvalde pilda valsts funkciju tikai kriminālsodu izpildes jomā, un teritoriāli tas attiecināms uz dažām valsts vietām (cietumiem).
4. Lai iestāde varētu īstenot tai noteikto funkciju un likumā noteiktajā kārtībā pielietotu šaujāmieroči, būtiski ir veikt amatpersonu izglītošanu, kuras rezultātā tiktu iegūta attiecīga profesionālā kompetence. Ar kompetentu amatpersonu darbību iestāde sasniedz likumā noteikto mērķi.
 5. Valsts funkcijas deleģējums, kas atspoguļots likumā noteiktā iestādes mērķī, atšķiras, tāpēc būtu jāatšķiras arī profesijas standartā noteiktajām kompetencēm un izglītības programmas saturam.
 6. Profesiju klasifikatorā nav ietverts neviens profesijas standarts Valsts policijas profesijām, tāpēc neviena izglītības iestāde nevar īstenot izglītības programmas, kuru rezultātā tiek sagatavoti speciālisti kādā no policijas profesijām. Profesijas standartus visām trim Profesiju klasifikatorā iekļautajām profesijām izstrādājusi Valsts robežsardze, bet Ieslodzījuma vietu pārvalde no Profesiju klasifikatorā iekļautajām 11 profesijām izstrādājusi vienu profesijas standartu – zemākajai profesijai – jaunākais inspektors.
 7. **Priekšlikums:** valstij jānodrošina kontroles mehānisms, izmantojot studiju virzienu akreditācijas procesu, un tai nevajadzētu akreditēt tos virzienus, kuru izglītības programmas izstrādātas bez attiecīga procesijas standarta vai spēkā esoša profesijas standarta. Lai arī pašlaik spēkā esošajos Augstskolu, koledžu un studiju virzienu akreditācijas noteikumos [2] ir paredzēts, ka akreditācija notiek, ja studiju programma, virziens izstrādāti, balstoties uz profesijas standartiem, šajā pētījumā tika noskaidrots, ka reāli tas tā nenotiek. Tāpēc nepieciešams pastiprināt akreditācijas komisijas atbildību par pieņemtajiem lēmumiem. Autore piedāvā Augstskolu, koledžu un studiju virzienu akreditācijas noteikumu 8. punktu, kurā noteikta akreditācijas komisijas atbildība, papildināt ar apakšpunktu šādā redakcijā “8.9. *ir atbildīga par akreditācijas lēmuma tiesiskumu*”.
 8. Profesijas standarts nosaka profesionālās kvalifikācijas līmenim atbilstīgu personas gatavību veikt attiecīgos profesijas pienākumus. Tāpēc kompetencēm katrā līmenī būtu jāatšķiras. Piemēram, inspektoram svarīgi šaut praktiski un saprast, kādos gadījumos var un nevar pielietot šaujāmieroči; jaunākajam virsniekam svarīgi ne tikai pašam šaut praktiski, bet arī prast apmācīt šaušanas teorētiskos un praktiskos pamatus padotajam personālam; bet vecākajam virsniekam jābūt ne tikai praktiskām un teorētiskām zināšanām, bet arī kompetencei plānot un organizēt šaušanas apmācības. Tikai šādā loģiskā profesionālās kvalifikācijas līmeņu ceļā var tikt sagatavoti profesijas klasifikācijai atbilstīgi profesionāļi.

9. Praktiski redzams, ka VPK 2. PKL un 4. PKL programmā ir iestrādāti identiski izglītības programmas mērķi, kas neļauj sagatavot profesionālās kvalifikācijas līmenim atbilstīgus profesionāļus.
10. VRK Robežsargu skolas izglītības programmā kompetences, prasmes un zināšanas nedaudz atšķiras no profesijas standartā noteiktā.
11. **Priekšlikums:** būtu nepieciešams precizēt izglītības programmu “*Ieroču un šaušanas mācības*” kursā.
12. Kopumā iestādes īsteno likumā deleģēto valsts funkciju, un jautājumā par šaujāmieroča izmantošanu izglītības sistēma ir izstrādāta, ievērojot normatīvo aktu prasības. Turpretī Valsts policija kā darba devējs līdz 2015. gada 1. decembrim nav izveidojusi profesiju standartus, lai izglītības iestāde varētu izstrādāt izglītības programmu, kas balstītos uz normatīvajos aktos noteiktām kompetencēm.
13. **Priekšlikums:** visām iestādēm izglītības programmās iekļaut ne tikai tēmu iedalījumu šaujāmieroča pielietošanas apgūšanai, bet arī ieviest moduļu apmācību, kurā tiktu simulētas konkrētas situācijas, lai mācības pietuvinātu reālās dzīves apstākļiem, kādos amatpersonai var nākties pieņemt lēmumu un pielietot šaujāmieroči.
14. Publiski nav pieejami tiesas spriedumi, kas ļautu izteikt vispārīgus secinājumus par amatpersonu kompetenci vai nekompetenci, izmantojot šaujāmieroči.

The Legal Use of Firearms and Professional Education of State Officials

Abstract

Every democratic society has respect for basic human rights and liberties that are acknowledged by the State as having value and are preserved. To preserve such values the State with the help of Law has determined to restrict human rights and liberties. One of the basic values is the right to live which is not meant to be restricted. On the other hand, the State has granted the right to use a firearm by the State employed officials in the exclusive cases pointed out by the Legislator in special legal regulations. Such a situation presumes a conclusion that in case of firearms' utilization an individual's rights to life and health, which are recognized by the State itself, are put in jeopardy. In order to ensure a correct use of firearms, the State must create legal regulations that would control the system of professional education, enabling an officer to gain their professional competence there.

The Author reviews three institutions of which the employees have the right to use a firearm – The State Police, The State Border Guard and The Prison Administration.

The article gives an insight into the law of firearm utilization and an analysis of such legal regulations that regard the development of professional competencies in the framework of formal education.

Keywords: human rights, use of firearms, extreme necessity, profession's standard, professional education, education programme, study course.

Literatūra

1. Administratīvās apgabaltiesas 27.03.2009. spriedums lietā Nr.AA43-1663-09/19.
2. Augstskolu, koledžu un studiju virzienu akreditācijas noteikumi: Ministru kabineta 14.07.2015. noteikumi Nr. 407. *Latvijas Vēstnesis*, 146, 29.07.2015.
3. Dišlers, K. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938. 246 lpp.
4. Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzišanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem 1918.–1998./Sast. dr. hum. A. Sarkanis. Rīga: Nordik, 1999. 542 lpp.
5. Eiropas cilvēktiesību un pamatvērtību aizsardzības konvencija: starptautisks dokuments. Iegūts no: <http://www.humanrights.lv/doc/regional/eckkons.htm> [sk. 07.10.2015.].
6. Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas 1979. gada 8. maija 690. rezolūcija *Par deklarāciju par policiju*, A daļa *Ētika*, 12. punkts.
7. Ierindas sastāva policista (2PKL) spēkā neesošs profesijas standarts. Iegūts no: http://www.niid.lv/niid_search/program/916?qy=policijas%20darbs&level_1=&qualification=Vid%C4%93j%C4%81%20komand%C4%93jo%C5%A1%C4%81%20%28jaun%C4%81ko%20virsnieku%29%20sast%C4%81va%20policists%404 [sk. 20.08.2015.].
8. Ieslodzījuma vietu pārvaldes likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 168 (2743), 19.11.2002.
9. Izglītības un zinātnes ministrija. Profesijas standarti. Iegūts no: <http://www.izm.gov.lv/lv/izglitiba/augstaka-izglitiba/profesiju-standarti> [sk. 17.08.2015.].
10. Judins, A. *Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi*. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2000. 265 lpp.
11. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 43, 01.07.1993.
12. Latvijas Republikas Satversmes komentāri / R. Baloža zin. redakcijā. *Latvijas Vēstnesis*, 2011. 864 lpp.
13. Likums "Par policiju": Latvijas Republikas likums. *Ziņotājs*, 37, 24.09.1992.
14. Par profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošo pamatuzdevumu un kvalifikācijas pamatprasību, profesiju klasifikatora lietošanas un aktualizēšanas kārtību: Ministru kabineta 18.05.2010. noteikumi Nr. 461. *Latvijas Vēstnesis*, 84, 28.05.2010.
15. Profesionālās izglītības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 213/215, 30.06.1999.
16. Profesiju standartu izstrādes kārtība: Ministru kabineta 27.02.2007. noteikumi Nr. 149. *Latvijas Vēstnesis*, 37, 02.03.2007.
17. Valsts robežsardzes likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 329/330 (1044/1045), 16.12.1997.
18. Vidējā komandējošā (jaunāko virsnieku) sastāva policista (4PKL) spēkā neesošs profesijas standarts. Pieejams: http://www.niid.lv/niid_search/program/21063?qy=policijas%20darbs&level_1=&qualification=Ierindas%20sast%C4%81va%20policists%402 [sk. 20.08.2015.].

Kitija Bite. Šaujamo ierocu pielietošanas tiesības un amatpersonu profesionālā izglītība

4. tabula. Iestāžu izglītības programmu kritēriji

Kritērijs	VPK Policijas skola (2. PKL)	VPK (4. PKL)	VRK Robežsargu skola (3. PKL)	VRK (4. PKL)	IeVP Mācību centrs (3. PKL)
1	2	3	4	5	6
Programmas kopējais apjoms	39 KP	112 KP	29 KP	80 KP	966 stundas (24 KP)
Programmas mērķis	Nodrošināt kvalitatīvas, uz tiesību zinātni balstītas, profesionālās studijas, kuru apguves rezultātā studējošie spētu turpināt dienestu Valsts policijā un pildīt savus dienesta pienākumus saskaņā ar starptautiskajiem, Eiropas Savienības un nacionālajiem normatīvajiem aktiem.	Nodrošināt kvalitatīvas, uz tiesību zinātni balstītas, profesionālās studijas, kuru apguves rezultātā studējošie spētu turpināt dienestu Valsts policijā un pildīt savus dienesta pienākumus saskaņā ar starptautiskajiem, Eiropas Savienības un nacionālajiem normatīvajiem aktiem.	Izglītības procesa rezultātā sagatavot Valsts robežsardzes dienesta inspektorus dienesta pienākumu pildīšanai Valsts robežsardzes struktūrvienību inspektoru un jaunāko inspektoru amatos atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem un Valsts robežsardzes uzdevumiem.	Programmas mērķis ir sagatavot Valsts robežsardzes jaunākos virsniekus dienesta pienākumu veikšanai Valsts robežsardzē, spējams organizēt un vadīt robežsardzību un robežpārbaudes, kā arī organizēt un veikt ārzemnieku iecelšanas, uzturēšanās, izceļošanas un tranzīta noteikumu ieviešanas kontroli.	Izglītības procesa rezultātā sagatavot apsardzes un uzraudzības nozares kvalificētu darbinieku, kurš dienas Tieslietu ministrijas ieslodzījuma vietu pārvaldes ieslodzījuma vietās instruktoru sastāva amatos.
Studiju kurss	Šaušanas mācība	Šaušanas nepieciešamības izvērtēšanas stratēģija	Ieroču un šaušanas mācība	Ieroču un šaušanas mācība	Ieroči un šaušana
Studiju kursa mērķis	Iepazīstināt ar šaujamo ierocu uzbūvi, apkopi, ieroču klasifikāciju, šaušanas tehniskajiem paņēmieniem un apgūt šaujamo ierocu pielietošanas un izmantotošanas tiesiskos un praktiskos aspektus.	Iegūtās iemaņas un prasmes likuma noteiktā kārtībā pielietot dažādās situācijās, ievērojot drošības tehniku un izvērtējot konkrētu situāciju.	Iepazīstināt izglītojamos ar šaujamo ierocu uzbūvi, darbības principiem un pielietošanas paņēmieniem.	Sniegt studējošajiem zināšanas ieroču šaušanas mācībā, pilnveidot iemaņas dienesta šaujamo ierocū, municiju un speciālzekļu glabāšanā, apkopē un pielietošanā, lai turpmāk pielietotu iegūtās zināšanas padotā personāla apmācībā.	Sagatavot profesijas standartam "Ieslodzījuma vietas jaunākais inspektors" atbilstošus speciālistus. Palīdzēt izglītojamiem iegūt priekšstatu par ieroču uzskaites un glabāšanas organizāciju, apgūt ieroču un municijas uzbūvi, drošības tehnikas noteikumus un prasmes rīkoties ar ieročiem, precīzi šaut.

(tabulas turpinājumu sk. nākamajā lappusē)

Kitija Bite. Šaujamoču pielietošanas tiesības un amatpersonu profesionālā izglītība

1	2	3	4	5	6
Kursa apjoms	96 stundas (gandrīz 2,5 KP)	3 KP	66 stundas (1,5 KP)	120 stundas (3 KP)	40 stundas (1 KP)
Kompetences		Spēja pieņemt lēmumu atbilstoši likumā noteiktai kārtībai; spēja patstāvīgi izvēlēties darbības stratēģiju konfliktssituāciju gadījumos.	Pamatotas nepieciešamības gadījumā lietot fizisko spēku, speciālos līdzekļus, speciālos cīņas paņēmienus un šaujamoču.	Prot izpildīt šaušanas vingrinājumus no Valsts robežsardzes bruņojumā esošajiem šaujamočiem; prot plānot, organizēt un vadīt šaušanas nodarības padotajam personālam.	Spēja atbilstoši situācijai izvēlēties un profesionāli lietot šaujamočus, ievērojot normatīvo aktu prasības.
Prasmes		Studējošie prot izmantot un pielietot ieročus un to municiju; prasme analizēt konfliktssituāciju, veikt vispārīgākus un pieņemt pareizus lēmumus; prasme šaušanas taktikā; prasme pielietot iegūtās zināšanas praksē; prasme precīzi šaut.	Nav izdalītas.		Normatīvajos aktos paredzētajos gadījumos pielietot šaujamočus.
Zināšanas		Studējošie zina ieroču tapšanas vēsturi un klasifikāciju; var raksturot šaujamoču attīstību un perspektīvas nākotnē policijā; izprot normatīvos aktus, kas regulē ieroču un speciālo līdzekļu apriti; zina drošības tehnikas noteikumu prasības, rīkojoties ar ieročiem.	Nav izdalītas.	Pazīna un pielieto normatīvo aktu prasības bruņojuma, speciālo līdzekļu glabāšanā, uzskaitē un pielietošanā; zina bruņojuma tehniskos datus, parametrus un ekspluatācijas noteikumus; zina šaujamoču uzbūvi un darbības principus; zina un ievēro drošības noteikumus, rīkojoties ar ieročiem, un drošības noteikumus šautuvē.	Priekšstats: šaujamoču uzbūve un darbības principi. Izpratne: nav. Lietošana: šaujamoču pielietošana.
Kontroles forma	Ieskaite	Eksāmens	Eksāmens	Eksāmens	Eksāmens